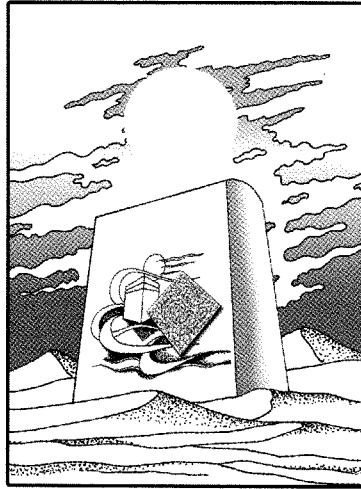

نقد و معرفی کتاب

حج در کتاب

«فقه الامام جعفر الصادق علیه السلام»

ابوالقاسم آرزومندی

اشاره

بخش بزرگی از پژوهش‌ها و آثار فقها، در مورد احکام حج بوده است؛ به طوری که آثار مبسوط و مستقل فراوانی در این باب نوشته‌اند؛ در این میان، کتاب «فقه‌الامام جعفر الصادق علیه السلام» تألیف علامه شیخ محمد جواد مغنیه نیز از این دست نوشته‌ها است. برخی ویژگی‌های آن، سبب شده است تا خانم سهیلا شریفی رسائی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد خویش را به ترجمه و تحقیق آن اختصاص دهد.

گویایی، سادگی و در عین حال، بحث و بررسی عمیق و عالمانه، با توجه به آثار فقهی پیشین (از فقهای امامیه و عامه)، از ویژگی‌های کتاب علامه مغنیه است.

مترجم، اثر خویش را با مقدمه و شرح و معرفی برخی تألیفات مرحوم شیخ محمد جواد مغنیه آغاز می‌کند و مباحث پایان‌نامه را به همان ترتیب متن عربی، در شانزده فصل سامان می‌دهد.

شیوه‌ای که پژوهشگر در ساماندهی این اثر برگزیده، آن است که ابتدا قسمتی از متن عربی، سپس ترجمه و آنگاه شرح و تحقیق موضوع مورد نظر را - با بیان آرای عامه و خاصه - ذکر می‌کند.

اکنون با نگاهی در این نقد و معرفی، بشناسیم آن اثر ارزشمند و گرانسنگ را:

فصل اول

نویسنده، در فصل نخست، ابتدا به معنای لغوی و اصطلاحی حج پرداخته، آنگاه دلایل وجوب، فوریت و شروط آن را بیان می‌کند. پایان بخش این فصل، طرح دو پرسش زیر و پاسخ آنها، بر اساس دیدگاه امامیه و مذاهب چهارگانه اهل سنت است:

۱- آیا حج کودک صحیح است

یا نه؟

۲- اگر کودک قبل از وقوف در

عرفات بالغ شود، آیا از حَجَّة الاسلام او کفایت می‌کند یا نه؟

فصل دوم

از مهم‌ترین شروط حج، استطاعت است. مراد از استطاعت چیست و آیا استطاعت، شرط عقلی است یا شرعی و یا عرفی؟ حکم حج پیش از استطاعات چیست؟ از جمله مباحث این فصل است. عناوین دیگر این فصل از این قرار است:

بخشش (تأثیر بذل مال در حج)،

حج و خمس، ازدواج (بیان اینکه اگر مالی تنها برای ازدواج یا حج کفایت می‌کند، باید کدام را برگزید؟)، حکم

حج زنان، قرض، حج و نذر و زیارت روز عرفه، شک در استطاعت.

فصل سوم

این فصل با روایتی از امام صادق علیه السلام آغاز می‌شود که درباره ثواب حج شخصی نایب است و آن برابر است با ده حج منوب عنه.

با این آغاز، به درستی می‌توان دریافت که این فصل، به مباحث مربوط به نیابت و شرایط حج نیابتی و برخی مسائل و فروع مرتبط با آن، اختصاص یافته است.

فصل چهارم

عمره، اقسام آن، تفاوت هر قسم، افعال عمره مفرده و حکم آن، محور مباحث این فصل است.

فصل پنجم

در فصل مذکور، انواع حج، افعال و یا ارکان هر یک و در پایان چهار مسأله در این باب بیان شده است.

فصل ششم

نویسنده در این فصل، ابتدا به

معنای میقات و سپس به زمان‌ها و مکان‌های میقات پرداخته و حکم پوشیدن احرام را، پیش و پس از میقات، بیان کرده است.

فصل هفتم

یکی از واجبات و ارکان حج، احرام است. از این رو، این فصل عهده‌دار تعریف احرام و تبیین واجبات و مستحبات احرام است.

فصل هشتم

این فصل عمدتاً به مباحث و تروک احرام (آنچه در حالت احرام باید ترک شود) اختصاص دارد. مؤلف، این فصل را با بیان حدود مکه از دیدگاه اهل سنت و فقهای امامیه پایان می‌دهد.

فصل نهم

موضوع این فصل، تعداد طواف، شرایط، چگونگی، مستحبات و مکروهات آن و برخی مباحث دیگر است. در این فصل ابتدا به این پرسش پاسخ داده می‌شود که «دومین عمل بعد از احرام، طواف است یا وقوف در عرفات یا...؟» در پاسخ گفته شده:

«عمل دوم مختلف است و بستگی به قصد حاجی دارد. اگر احرام به قصد عمره بسته، به اتفاق، طواف عمل دوم برای عمره‌گزار است، اما اگر فقط به نیت حج محرم شده یا بعد از پایان اعمال عمره به قصد حج تمتع احرام بسته، دومین عمل را باید توقف در عرفات قرار دهد و اگر قصد حج تمتع ندارد، واجب نیست طواف کند، بلکه پس از احرام جدید تا بعد از وقوف در عرفات و بیتوته در منابه تأخیر اندازد.»

در انتهای فصل، حکم شک در دورهای طواف و معنی رکن در حج و عمره از دیدگاه دو گروه امامیه و عامه بیان گردیده است.

فصل دهم

از جمله واجبات حج، سعی میان صفا و مروه است که سه دلیل بر وجوب آن اقامه شده؛ اما به فتوای امامیه و مالکیان و شافعیان و احمد بن حنبل، این عمل جزو ارکان حج هم به شمار رفته است و حنفیان آن را از واجبات غیر رکنی دانسته‌اند. در این فصل، همچنین به مستحبات، واجبات و طرح دو پرسش و پاسخ آنها پرداخته شده است.

فصل یازدهم

این فصل دربردارندهٔ عناوین زیر، همراه با شرح و بسط و تحقیق پژوهشگرانهٔ اثر است:

تقصیر و حلق (کوتاه کردن مقداری از مو و ناخن و یا تراشیدن موی سر)، اعمال عمرهٔ مفرده، اعمال حج تمتع، تقصیر، تقصیر با چه محقق می‌شود؟، وظیفهٔ حاجی در عمره، حلق است یا تقصیر؟ و چند مسأله.

فصل دوازدهم

از دیگر واجبات اقسام حج، وقوف در عرفات پس از پوشیدن احرام است که همه فقهای مذاهب اسلامی، آن را از ارکان حج نیز شمرده‌اند.

در این فصل، ذیل عنوان «مستحبات» دو حدیث از امام صادق و امام رضا علیهما السلام نقل می‌شود و سپس نظریهٔ فقها دربارهٔ مستحبات بیان می‌گردد.

مباحث دیگر فصل مذکور، به تحقیق این امور اختصاص یافته:

آنچه در عرفات واجب است، وقت وقوف در عرفات، حدود عرفات و دو مسأله.

فصل سیزدهم

بیان اسامی اماکن مقدس بیت‌الله الحرام، حدود مزدلفه، واجبات و مستحبات و قوف در مشعرالحرام، وقت وقوف در مشعرالحرام، به همراه نکات دیگر، محتوای این فصل را تشکیل داده است.

فصل چهاردهم

چهاردهمین فصل این اثر، با موضوعات زیر سامان یافته است:

اعمال منا، رمی جمرهٔ عقبه، شک در اعمال رمی، قربانی کردن، استحباب اضحیه، اعمال واجب قربانی، بر چه کسی قربانی واجب است؟، صفات زمان و مکان قربانی، گذشت قربانی، عوض قربانی، حلق و تقصیر، رفتن به مکه مکرمه برای طواف سعی.

فصل پانزدهم

بیتوته در منا، بنا به نظر همهٔ فقهای اسلامی (بدون اختلاف) از واجبات دانسته شده است. حال اگر حاجی در زمان مقرر جهت بیتوته، در جای دیگر، غیر از منا به سر برد، چه حکمی دارد؟ در پاسخ گفته شده: اگر حاجی در

مکه (مسجد الحرام) بیتوته کرد و همه شب را به عبادت گذراند، چیزی بر او نیست؛ اما اگر در مسجد الحرام بود و به عبادت نپرداخت و یا اصلاً در مسجد الحرام نبود، هر چند مشغول به عبادت باشد، باید به ازای هر شب گوسفندی را قربانی کند؛ حتی اگر از روی فراموشی و یا جهل باشد.

در این فصل، همچنین به ایام تشریق، رمی جمرات، کیفیت رمی جمرات و طواف وداع پرداخته شده است.

فصل شانزدهم

زیارت مرقد مقدس آخرین رسول الهی، به ویژه برای حاجیان، از مستحبات مؤکد است. در این باب از رسول الله ﷺ روایت شده که فرمود:

«اگر کسی به حج برود و مرا در مدینه

زیارت نکند، من در روز قیامت با او مخالف خواهم بود؛ اما اگر کسی مرا زیارت کند، شفاعتش بر من واجب است و در نتیجه بهشت بر او واجب خواهد شد.»

این فصل همچنین، با روایتی دیگر از پیامبر خدا ﷺ در این باره و مطالبی در باب زیارت قبور شهدا، به خصوص قبر حضرت حمزه رضی الله عنه و نیز زیارت معصومان مدفون در بقیع ادامه می‌یابد.

فصل شانزدهم با حدیثی مشهور از خاتم پیامبران صلی الله علیه و آله به پایان می‌رسد که فرمود:

«میان قبر من و منبرم، باغی از باغ‌های بهشت است.»

همنشینی با آن حضرت در آخرت را از خداوند خواهیم.